

Štovana kolegice,

Mokošica je prigradsko naselje smješteno u predivnoj uvali Rijeke Dubrovačke. Broji desetak tisuća stanovnika, mahom mlađe generacije.

Rano ujutro 1. 10. 1991. g. probudile su nas detonacije u neposrednoj blizini. Nismo mogli vjerovati da je rat tu kod nas. Nestalo je vode, struje, prekinute su telefonske veze, gradski prijevoz je prestao funkcionirati. Što učiniti ?

Sjeo sam u auto i pošao do bolnice. Svuda uokolo padale su granate, a miris paljevine se neumorno širio. Neke kuće su gorile. Jurio sam kao "bez duše" da izbjegnem granate.

A u gradu me dočekaao mir, kao da je sve ovo što se počelo događati u Mokošici, daleko od grada: u bolnici stanje neizvjesnosti i iščekivanja, organiziranje za prihvrat eventualnih ranjenika. Dobio sam raspored dežurstava tek za naredni dan, te sam ne razmišljajući puno o opasnostima koje me čekaju pohitao nazad u Mokošnicu. Putem je bilo stravično: gorila su auta i kuće, sve je praštalo od granata, a svijet je bio uspaničen. Napadi su postajali sve žešći, te se uskoro nije više moglo prema gradu. Prijavio sam se u zdravstvenu stanicu Mokošice da bi se tu organizirali za prihvrat ranjenika i bolesnih. U dogovoru s ravnateljem Medicinskog centra pokušali smo sve zdravstvene radnike, momentalno zatečene u naselju organizirati na radu u ambulanti -zdravstvenoj stanici, u ovim izvanrednim ratnim okolnostima. Ustanovljeno je da nedostaje osnovnog sanitetskog materijala, oprema za infuziju i sl. Organizirali smo prikupljanje posteljine, sanitetskog materijala i lijekova po stanovima. Istog dana je uz pomoć Kriznog štaba Civilne zaštite Mokošice ambulanta premještena u sklonište br 5, gdje su bile smještene izbjeglice, policija i Civilna zaštita.

Prvih dana je među dijelom osoblja zavladao panika i razmišljanje kako pobjeći u grad. Jedan dio radnika je morao na rad u bolnicu. Tako smo se iz dana u dan osipali, da bi nas na kraju ostalo toliko da smo boravili u ambulanti po cijeli dan i noć kako bi održali rad ambulante. Liječnici koji su se zatekli u Mokošici početkom rata, zbog zvojih obaveza napustili su nas, tako da je Krizni štab Medicinskog centra organizirao smjene liječnika koji su dolazili iz grada, po dan ili dva, ovisno o mogućnostima transporta. Obično su dolazila po dva liječnika ili jedan, a bilo je dana i bez ijednog liječnika. Većinom su dolazili mlađi liječnici. Nije se nikome dolazilo u Mokošicu.

Po dolasku prvih ranjenika odmah se vidjelo koliko znači znanje i iskustvo pojedinaca. Bilo je bogatstvo imatiiskusne sestre. Moje mjesto kao fizioterapeuta u ovim izvanrednim uvjetima je bilo specifično: od brige za stanovništvo, do stručne pomoći. Načinom školovanja te dugogodišnjim radom na odjelu ortopedije i traumatologije stekao sam znanje i praksu kod pružanja prve pomoći ranjenim i nastradalim, što mi je puno pomoglo.

Osim uobičajenog rada u ambulanti, počeli smo s organiziranim pružanjem mjera zdravstvene zaštite.

Dolaskom velikog broja prognanika iz obliužnjih mjesta nastaju problemi života u tim skloništima. Stoga smo napravili obilazak skloništa u cijelom naselju: Naišli smo na neadekvatne uvjete života za dojenčad i malu djecu - majke dojilje, nemaju hrane, koristi se neprokuhana voda, djeca ne jedu ili jedu jednolično, osuta su i imaju ojedine; voda i sanitarije u skloništima nisu pogodna za dojenčad nužda se vrši u najlon vrećama, tako da je smrad gotovo nesnosan. Skloništa su puna smeća, ventilacija je slaba, prijašnji korisnici istog prostor su ostavili neurednim i u neispravnom stanju.

Sa Kriznim štabom Mokošice dogovorili smo planiranu evakuaciju žena i djece u grad gdje su bolji uvjeti.

Dogovaramo se o zakapanju i paljenju smeća, kopanju poljskih WC, pogotovo za skloništa koja ih nemaju ili nisu u ispravnom stanju. Istovremeno zadužujemo ljude koji će održavati čistoću skloništa. Preporučuje se prokuhavanje vode za piće, obvezatno pranje ruku sa dezinfekcijskim sredstvima, te organizira spemanje hrane za izbjeglice.

Za potrebe Civilne zaštite iz prodavaonica se povlače zalihe čaja, kuhinjske soli, preparata s klorom za potrebe održavanja higijene, mlijeko u prahu, vreće za smeće, pelene i ostale nužne potrepštine. Gorući problem ishrane dojenčadi i male djece rješavamo organiziranjem mlječne kuhinje pod vodstvom medicinske sestre. Kuhinja dobavlja hranu za dojenčad i malu djecu, vodi evidenciju o broju korisnika i ispunjava ujedno i ulogu savjetovaništa, othukava bočice i sprema hranu za svu dojenčad za koju takovi uvjeti ne postoje u privremenim skloništima. Kriznom štabu Medicinskog centra dostavljamo izvještaje o organizaciji rada i poduzetim zdravstvenim mjerama u prvim danima rata.

Mokošica je neprekidno izložena paljbi s okolnih brda, tako da smo svi izloženi permanentnoj životnoj opasnosti. Već smo se naučili pretrčavati, sklanjati ispod zida i zaklona i puzati.

Problem transporta ranjenih i bolesnih rješavamo uz dogovor sa Štabom Civilne zaštite. Kako smo u stalnom neprijateljskom okruženju i puca se na sva prijevozna sredstva, koristimo se oklopnim transporterom koji vozi noću ili gliserom koji zbog sigurnosti svaki put mora mijenjati luku pristajanja. Oznaka CRVENOG KRIŽA ništa ne znači, dapače ona je još veća meta napada. Stoga je izbjegavamo koristiti.

Dolaskom prvih poginulih i umrlih pronalazimo prostor za mrtvačnicu i privremeno groblje u dvorcu Lazarević. Formira se vod za zakapanje. Nemamo u što stavljati mrtve, te stoga od Kriznog štaba Medicinskog centra tražimo najlon vreće. Imamo dosta psihičkih poremećaja, no budući smo iz grada uspjeli dobiti odgovarajuće lijekove to rješavamo prilično uspješno. Osiguravamo izolaciju u slučaju težih poremećaja. U ambulanti je organiziran

depozit lijekova, te obavljamo i ulogu ljekarne, odnosno dijelimo najnužnije lijekove.

Problem nedostatka vode ublažujemo, dogovorno sa Štabom Civilne zaštite, puštanjem vatrogasnih cijevi od izvora u mjestu Prijevoru do naselja. Na taj način i s postojećim "gustjernama" i morem koje se koristi za pranje i ispiranje, ublažujemo nedostatak vode. Vodu za piće moramo prokuhavati, budući nam službeno nisu poznata svojstva vode i njena adekvatnost za piće. Tražimo da nam dođe sanitarni tehničar , ali dobijamo samo sredstva za kloriranje vode.

05. 10. 91. procjenjujući sigurnosnu situaciju ambulante tražimo odobrenje Kriznog štaba Medicinskog centra, odnosno ravnatelja da se hitno prebacimo u drugi prostor. Pronalazimo prostor u obližnjoj neupotrebljavanoj kotlovnici susjedne zgrade, te se iste noći uz pomoć sanitetskog voda Civilne zaštite ambulanta preseljava u novi prostor.

Ujutro 06. 10 91. u ambulantu se dovode tri teža ranjena branitelja. Na položaju je još ostalo ranjenika, koje je nemoguće izvući zbog neprekidne snajperske paljbe. Nakon pružanja prve pomoći i organiziranja sigurnog prijevoza ranjenika transportiramo u bolnicu. Teže ranjenike uvijek prati netko od našeg osoblja ili član sanitetskog voda.

U skloništim a i kod drugih građana javljaju se probavne tegobe. Sestre stoga obilaze skloništa, uzimaju podatke o broju dojenčadi, starosti, hrani koju koriste, poteškoćama koje imaju bolesnici, te se upućuju na našu mliječnu kuhinju i savjetovalište.

Kako situacija neprekidno postaje sve teža, preporučujemo Štabu civilne zaštite, da kod prve prilike sigurnog transporta, djecu i izbjeglice evakuira u grad.

Gomila smeća koje se ne odvozi, a koje se svakodnevno povećava, postaje mogući izvor zaraze. Stoga sa Štabom civilne zaštite, s kojim smo u neprestanoj suradnji, organiziramo vod koji će se brinuti o odvozu , zatrpavanju i dezinfekciji smetlišta.

07. 10. 91.g. ostat će u pamćenju kao najtragičniji dan. Dvije granate bačene na dva ulaza skloništa br. 5. (u kojem je ranije bila smještena ambulanta) ubijaju devet mladih života i četvero ranjavaju. Ova tragedija izaziva dodatnu paniku, tako da pored neprestanog bombardiranja i snajperske paljbe ljudi počinju samovoljno i samoorganizirano bježati u grad. Takav masovan odlazak u grad, koji se obično odvijao noću automobilima sa ugašenim svjetlima, imao je za posljedicu niz nezgoda, s većim brojem mrtvih i ranjenih.

Jedan dio osoblja također je napustio ambulantu. Od cca 10.000 ljudi koliko ih je brojala Mokošica, ostalo je cca 2.000.

Umjesto ranijeg voditelja sanitetskog voda, čiji je brat poginuo za vrijeme napada 07. 10., dolazi novi koji reorganizira sanitetski vod, čije je osnovni zadatak bio da dovode ranjene i nastradale, transportira ih do bolnice i pomaže

normalnom radu ambulante. Za sanitetski vod organizirali smo tečaj prve pomoći. Sad možemo reći da je rad sanitetskog voda bio od neprocjenjive koristi za rad ambulante.

Živeći i radeći u ovakovim nenormalnim uvjetima, izloženi stalnom artiljerijskom paljbom, psihičkim opterećenjima, spavanjem na daskama, stiskali smo zube. Ostajemo dok i jedan čovjek i borac budu u Mokošici. Prijevoz ranjenih i bolesnih je svakim danom bio teži i nesigurniji. Oklopnjak je rjeđe dolazio, a prijevoz morem je postao nesiguran. Stoga smo u najvećoj tajnosti dogovarali i mijenjali vejjeme i mjesto transporta nastradalih.

Svaki slijedeći dan je bio teži i opasniji. Napadi su se pojačavali, a mi smo postajali sve više i više izoliraniji i oslonjeni sami na sebe. Rano ujutro 10. 11. 91. još jedan od niza artiljerijskih napada na Mokošicu. Dovoze teško ranjenog branitelja s amputiranom nogom, obrađujemo ga i šaljemo hitno u bolnicu. Puca se na njih, ali uspjevaju proći. Spretni smo. Neprijatelj nas otkriva i počinje napad. Crveni križ za njih ne znači apsolutno ništa. Težina artiljerijskog napada je tolika da ruše svu "zaštitu" s ulaza koju smo imali. Ja sam ranjen. Gađaju nas cijeli dan, te tek sutradan ujutro prevezen sam u bolnicu.

Nakon sedam dana okupator je ušao u Mokošicu.

Od prvog dana rat 01. 10. 91. do dana mog ranjavanja 10. 11. 91. kroz našu ambulantu prošlo je 921 bolesnik, od čega 51 ranjeni i na našem području bilo je 25 mrtvih.

Na kraju bih rekao da su veliki doprinos radu naše ambulante, jedinoj na prvoj liniji fronte van grada, dali stanovnici Rijeke dubrovačke, Štab civilne zaštite, Sanitetski vod, borci, radnici pošte, trgovine, policije i ostali prisutni na ovom području.

To je bio naš doprinos ovom domovinskom ratu, kroz doživljaj i rad jednog fizioterapeuta.

Mirsad Džanović,
viši fizioterapeut
50 236 MOKOŠICA
B. Kašića 3.